

Vasamuseet på en timme – Grupp 1

LÄRARHANDLEDNING

Vasamuseet på en timme är en lärarhandledning för dig som går runt själv med din grupp i museet. Den finns i två versioner; grupp 1 och grupp 2, med samma innehåll men i olika ordning. Lärarhandledningen utgår från de vanligaste frågorna och ger en överblick av Vasas historia. Följ den som ett manus eller plocka valda delar. Den passar alla åldrar när du väljer ditt eget tilltal. Se kartan för platshänvisningarna 1 – 6.

1. PLATS: ENTRÉPLAN, PLAN 4

Möt skeppet!

Stanna upp och ta in känslan av att möta detta fantastiska skepp - på riktigt! Vad tänker ni? Dela med er av intrycken till varandra.

Skeppet Vasa byggdes i Stockholm år 1626 till 1628 och skulle användas i Sveriges krig mot Polen. Det var Sveriges kung Gustav II Adolf som beställde Vasa.

Är skeppet äkta?

Idag är ungefär 98 % av Vasas trä original från 1600-talet. De nya delarna har slätare yta och ibland ljusare färg för att det ska synas vad som inte är äkta. Repen ni ser är inte original utan gjorda i efterhand. Vasa hade dubbelt så höga master från början, men bara undermasterna finns kvar. På museets tak sitter nya master som visar Vasas fulla höjd före olyckan: 52m. Kanonportarna är tomma, men tre originalkanoner finns att titta på i museet. De andra kanonerna bärgades från skeppet på 1600-talet, en tid efter olyckan.

Hur kom skeppet in i museet?

Vasa ligger i en före detta torrdocka, en reparationsbassäng för fartyg. Dockan utanför är fylld med vatten på sommaren. Golvet under skeppet är den betongponton Vasa placerades på vid bärgningen, samma ponton som skeppet flöt in på 1988 genom museets bakre vägg, innan huset var färdigbyggt.

Varför får man inte gå ombord?

Vasa är det enda 1600-talsskepp i hela världen som finns upptaget på land. Över en miljon människor kommer till museet varje år. Tyngden och vibrationerna av alla deras steg skulle snabbt förstöra skeppet om de tilläts gå ombord.

2. PLATS: UTSTÄLLNINGEN KUNGENS SKEPP, PLAN 4

Olyckan

Ställ er runt modellen som visar ögonblicket när Vasa förliser 10 augusti 1628. Se hur vattnet forsar in genom kanonportarna. Om de hade varit stängda hade kanske Vasa klarat sig, åtminstone ett tag till. Under modellen ligger originalstenar från barlasten. Den skulle stabilisera skeppet, men när det lutade så rörde stenarna på sig och skapade ännu mer obalans. Det är tillåtet att känna på stenarna.

Varför sjönk Vasa?

På väggen intill hänger en modell som visar insidan av Vasa. Skeppets balans beror på förhållandet mellan barlast, annan last, kanoner, besättning, skrovets form och vindstyrka. Ändrar man en sak påverkas en annan. Vi vet inte precis hur skeppet var lastat eller var människor befann sig, så vi kommer aldrig få reda på den exakta orsaken till olyckan. Men ett enkelt svar är: Vasa sjönk för att det var obalanserat. Den del av skeppet som var ovanför vattnet var för tung i förhållande till den del som var under vattnet. Skeppet byggdes i alla fall med stor hantverksskicklighet, det har aldrig ifrågasatts.

Vems var felet?

Bildspelet i rummet intill handlar om förhöret som hölls på slottet en månad efter olyckan. Syftet var att hitta en skyldig, men ingen dömdes eller fick skulden.

3. PLATS: UTSTÄLLNINGEN LIVET OMBORD, PLAN 5

Hur levde människorna ombord? Stora kajutan och batteridäcket

I kajutorna bodde kaptenen och befälarna, de som hade makten ombord. Vasas stora kajuta var dekorerad med skulpturer på väggarna och bekväm med bänkar och bord. Bänkarna kunde fällas ner och användas som sängar. Här fanns också fönster med glasrutor, det var faktiskt mycket dyrbart i Sverige på den tiden!

Nära kajutan och styrhytten finns en kopia av en del av ett kanondäck. På kanondäcken skulle resten av besättningen bo, sju och sju mellan varje kanon. Där skulle de sova direkt på trädäcket. De allra flesta i besättningen var båtsmän och knektar, lite förenklat sjömän och soldater. De var tvingade att följa med på krigsskeppen och kom ofta från fattiga hem.

Livet var obekvämt och svårt på krigsskeppen. Det var trångt ombord och för att undvika bråk bland besättningen fanns det många regler och befäl hotade med stränga straff om de bröts.

Besättningens packning

I utställningens montrar finns rester av besättningens packning som blev kvar i skeppet när det sjönk. Här kan ni bland annat se kläder och skor och sådant som behövdes för att laga dem; nål, tråd och skomakarverktyg. På en del kläder syns lappar efter lagningar.

Jämför utrustningen för maten i de två montrarna på var sida om den stora grytan. Befäl hade tallrikar av fajans, flaskor av tenn, skedar av silver och dricksglas, ofta importerade från Europa. Båtsmän och knektar hade tallrikar och kannor av trä. Träskedarna var oftast hemmagjorda.

I en monter finns ett brädspel, tärningar och kritpipor. Det visar att man planerade för lediga stunder. Om det inte blåste kunde man inte segla och sysslolösheten kunde bli längre än man tänkt sig.

Hur gick de på toaletten?

Man tror att befäl hade egna pottor som förvarades inne i kajutan och tömdes ut i havet. Ni kan se några av pottorna i en monter. Resten av besättningen, flera hundra personer, skulle samsas om två toaletter, avträden. De är placerade i galjonen, längst fram på skeppet. De ser ut som fyrkantiga lådor utan lock och botten. Den ena syns från plan 6 på andra sidan skeppet.

Om väntan blev för lång gick det nog också bra att ställa sig på den sidan om skeppet som var i lä och kissa ner i sjön.

4. PLATS: AKTERSPEGELN, PLAN 6,

Varför är det så många skulpturer på ett krigsskepp?

Skickliga bildsnidare gjorde ungefär 700 skulpturer till Vasa. Skulpturerna målades i starka färger och spikades fast på skeppet. De var noga utvalda för att sätta skräck i fienden, ge mod till besättningen och hopp till det svenska folket. Skrämmande ansikten, romerska krigare och skyddande änglar kanske talade till människorna på 1600-talet på samma sätt som reklam talar till oss idag?

Högt upp i mitten på skeppets baksida, på akterspegeln, finns två stora lejon och Sveriges riksvapen. Över de två lejonens kronprydda huvuden finns bokstäverna G A och R S. De står för Gustavus Adolphus Rex Sueciae på latin. Gustav Adolf Kung av Sverige på svenska. Ovanför bokstäverna finns en ung man mellan två gripar. Griparna håller en krona över hans huvud. Gustav Adolfs pappa Karl använde gripen som symbol när han levde och var hertig. En tolkning av skulpturgruppen är att den visar hur en ung Gustav Adolf ärver kungamakten efter sin pappas död. Om det stämmer skulle det kunna tolkas vidare som en tydlig signal till Polens kung Sigismund, som ansåg att det var han som hade rätt till kungamakten även i Sverige.

Tips! Vill du se hur skulpturerna såg ut när de var nya? Nära aktern står till exempel en kopia av Herkules, målad som man tror att skulpturen såg ut när skeppet var nybyggt.

5. PLATS: SKEPPSGÅRDEN, PLAN 2

Hur byggdes Vasa?

Vasa byggdes på Skeppsgården i Stockholm. Där byggdes skeppen till den kungliga flottan på den här tiden. Då var skeppsgården en av Sveriges största arbetsplatser. Där arbetade cirka 400 personer; timmermän, sågare, svarvare, märs- och mastmakare, snickare, målare, bildsnidare, segelsömmare, repslagare, smeder och många fler.

I utställningen finns en modell som visar det intensiva arbetet på varvet våren 1627. Vasa ligger på stapelbädden, i centrum, redo för sjösättning. Bredvid Vasa ligger ett skepp som håller på att byggas, där för- och akterstaven har rests och skeppets botten påbörjats. Det är systerskeppet Äpplet, som nu har hittats i Stockholm skärgård. Bilder på väggen i utställningen beskriver hela byggprocessen av ett skepp, från letandet efter det rätta virket i ekskogen till riggningen av master, rep och segel.

6. PLATS: SKEPPET, PLAN 2

Hur bevaras Vasa?

I museet är det viktigt att inomhusklimatet är stabilt. Luftfuktighet och temperatur får inte variera. Klimatet styrs av en avancerad anläggning som ser till att det alltid är 18 °C runt skeppet. Det som liknar skorstenar på golvet längst ner i museet, är delar av den anläggningen. Ljus kan också förstöra skeppet, därför är det ganska mörkt i museet.

Konserveringsmedlet PEG (polyetylenglykol) har gjort att skeppets yta ser blank ut, men är det som skyddar träets både utanpå och en bit in. Här och där på skeppet syns gulvita fläckar. De flesta är rester av PEG, andra visar på en kemisk reaktion när järnrester i träet har mött luftens syre.

Museets konservatorer och timmermän arbetar ständigt med att bevara skeppet. På 2010-talet började bytet till nya rostfria bultar och nästan alla bultar är nu utbytta. År 2024 påbörjades arbetet med att byta ut den stöttning som skeppet vilar på, efter många års förberedelser. Om ni ser någon ombord eller under skeppet är det förmodligen någon som arbetar med Vasas nya stöttning.